



Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
V 2014 10
универзитет у бањој луци
филолошки факултет



KONTINUIRANI PROFESIONALNI RAZVOJ NASTAVNIKA STRANIH JEZIKA – STANJE, POTREBE I PERSPEKTIVE U OBRAZOVNOM SISTEMU CRNE GORE

Apstrakt: *Rad se bavi kategorijom kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika stranih jezika. Uz kratak osvrt na razloge za ovakvim vidom usavršavanja, u nastavku rada stavlja se akcenat na istraživanje sprovedeno među crnogorskim nastavnicima stranih jezika u osnovnim, srednjim stručnim školama i gimnazijama. Istraživanje je, osim prikaza trenutnog stanja u oblasti kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika stranih jezika u Crnoj Gori, imalo za cilj i identifikaciju potreba i projekciju perspektiva u crnogorskom obrazovnom sistemu, kada je u pitanju ovakav vid obrazovanja nastavnika.*

Ključne riječi: *razvoj, nastavnici, strani jezik, istraživanje.*

1. Uvod

Nastava modernog doba podrazumijeva nastavnika koji će biti u stanju da odgovori zahtjevima savremene nastave, implementira nova saznanja i sa uspjehom obavlja složeni nastavnički poziv. Kada govorimo o nastavnicima stranih jezika, čini se da se oni danas više nego ikada prije suočavaju sa konstantnom potrebom (i obavezom) za permanentnim usavršavanjem u struci (ZZŠCG 2009: 4). Razlozi za to su mnogobrojni, od kojih ćemo istaći nekoliko njih:

- promjena stavova i načela u metodici nastave stranih jezika s kraja dvadesetog vijeka, a koje se tiču novog koncepta nastave stranih jezika – tradicionalni vid nastave se zamjenjuje novim metodama, pristupima i tehnikama, i postavlja se glavni cilj izučavanja stranog jezika – sticanje komunikativne kompetencije kod učenika (Thornbury 2006: 36–37; Davies, Pearse 2000: 5–6; Hedge 2000: 44; Celce-Murcia 2001: 13; Kitić 2007: 39; Larsen-Freeman 2001: 121; Lindsay, Knight 2006: 20; Cook 2003: 35–37);
- rastuća potreba za izučavanjem stranih jezika (naročito engleskog) na svim ni-

voima obrazovanja, od ranog školskog do univerzitetskog;

- reforme obrazovnog sistema, kako na globalnom, tako i na nacionalnom nivou (reformе u obrazovanju su trenutno jedna od važnijih tema o kojima se raspravlja u okviru sistema obrazovnih politika zemalja Evropske unije, kao i kod nas, u Crnoj Gori);
- razvitak i postavljanje novih standarda za nastavu i učenje stranih jezika.

Globalizacija i potreba za engleskim kao jezikom internacionalne trgovine i komunikacije rezultirali su potrebom nacionalnih obrazovnih vlasti za novom politikom izučavanja stranih jezika, većom kontrolom nad nastavom i, samim tim, obrazovanjem nastavnika stranih jezika. Danas postoji znatno veći nivo profesionalizma u nastavi engleskog jezika, nego što je to bio slučaj ranije. Taj profesionalizam je posvećen obezbjeđivanju profesionalne obuke i kvalifikacija za nastavnike, razvitku standarda za nastavu i nastavnike engleskog jezika, ekspanziji profesionalnih i stručnih časopisa, konferencija i organizacija, i ostvarivanju višeg nivoa znanja o nastavi i usvajanju stranog jezika koji se zahtijeva od nastavnika

engleskog jezika. Biti nastavnik engleskog jezika znači biti dio svjetske zajednice profesionalaca sa zajedničkim ciljevima, vrijednostima i praksom, ali i imati samokritički pogled na svoju nastavnu praksu i obavezu za transformacioni pristup prema sopstvenoj ulozi nastavnika (Burns, Richards 2009: 1–3). Slično je i za nastavnike ostalih jezika.

Uz osvrt na relevantnu stručnu literaturu, kao i na osnovu saznanja stečenih iskustvom, tokom nastavne prakse, možemo konstatovati da su vidovi kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika stranih jezika mnogobrojni. Od onih koji su najčešće prisutni u teoriji i u praksi izdvajamo sljedeće: *nastavna praksa* (još za vrijeme studija stranog jezika), *mentorstvo i pružanje podrške nastavnicima*, *školski nadzor*, *refleksivna nastava*, *korištenje stručne literature*, zatim vidovi **kolaborativnog** ili **kooperativnog razvoja** (rad sa kolegama) – *razmjena mišljenja i iskustava*, *opservacije časova kolega*, *timski rad sa nastavnicima*, kao i **formalnog razvoja** – *obuka nastavnika na radionicama (seminarima)* i *učešće i izlaganje na konferencijama i naučnim skupovima*.

Kao nastavnik engleskog i italijanskog jezika sa dugogodišnjim radnim iskustvom u osnovnoj školi, autor je mišljenja da je pitanje kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika stranih jezika izuzetno aktuelno i važno, čemu u prilog ide i činjenica da se u reformisanom sistemu crnogorskog školstva, u okviru Zavoda za školstvo, izdiferencirala posebna jedinica *Odsjek za kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika*,¹ kada se u periodu od 2005. do 2009. godine po prvi put formirao sistem kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika u Crnoj Gori. Treba napomenuti da se u svijetu o ovoj temi počelo razmišljati, raspravljati i pisati ranije, o čemu svjedoči literatura na engleskom jeziku (devedesete godine prošlog vijeka), a kao novi trend, ili potreba i obaveza, odskora ovaj aspekt nastavničke profesije počinje biti aktuelan i kod nas.

U nastojanju da ispitamo trenutno stanje ove kategorije u crnogorskom obrazovnom siste-

mu, odlučili smo se da uradimo istraživanje sa nastavnicima stranih jezika. U nastavku rada, zbog nemogućnosti objavljivanja cjelokupnih detaljnih nalaza istraživanja, stavićemo težište na opštu i konciznu analizu rezultata istraživanja, putem koje ćemo sagledati trenutno stanje u obrazovnom sistemu Crne Gore. Takođe, istaći ćemo potrebe naših nastavnika, i na samom kraju, dati projekciju perspektiva kada je ova oblast obrazovanja nastavnika u pitanju.

2. Istraživanje sprovedeno među nastavnicima osnovnih, srednjih stručnih škola i gimnazija u Crnoj Gori

Anketno ispitivanje nastavnika stranih jezika obuhvatalo je 98 nastavnika iz 20 osnovnih, srednjih stručnih škola i gimnazija u 7 crnogorskih gradova. Statistička obrada podataka iz upitnika obrađena je elektronskim putem, pomoću programa SPSS 17.0.

2.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je sagledavanje mišljenja i stavova nastavnika stranih jezika o problematici permanentnog usavršavanja. Analizom rezultata istraživanja došli smo do podataka koji su nam dali informacije o trenutnom stanju u crnogorskom školstvu, kao i o potrebama naših nastavnika, kada govorimo o oblasti kontinuiranog profesionalnog razvoja. Na osnovu svega onoga što su naši nastavnici iznijeli u anketama, ponudili smo i predlog poboljšanja već postojećeg sistema kontinuiranog obrazovanja nastavnika u Crnoj Gori.

2.2. Metodologija istraživanja

Smatrali smo da je najpodesniji instrument za ovakav vid istraživanja upitnik.² U upitniku za nastavnike nalazila su se pitanja zatvorenog tipa, gdje se od ispitanika tražilo da zaokruže odgovore koji najbolje odražavaju njihovo mišljenje. Pored toga, ostavljena je i mogućnost da ispitanici

¹ Sve informacije o nadležnostima i djelatnostima Odsjeka za kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika mogu se dobiti na sajtu Zavoda za školstvo Crne Gore: www.zavodzaskolstvo.gov.me

² Istraživanja koja se sprovede putem upitnika su veoma rasprostranjena i sačinjena su da procijene sistem uvjerenja nastavnika jezika (Brown, Rogers 2002: 118).

iznesu svoje mišljenje, ukoliko se nijedan ponuđeni odgovor ne podudara sa njihovim stavovima, da daju dodatne komentare ukoliko žele, a anketa je sadržala i pitanja otvorenog tipa gdje su ispitanici imali priliku da eksplicitno iznesu i obrazlože svoje mišljenje o određenom pitanju.

2.3. Hipoteze

- Pretpostavljamo da najveći broj nastavnika obuhvaćenih anketom predaje engleski jezik, jer su oni, od svih nastavnika stranih jezika, najzastupljenija kategorija u našim školama.
- Smatramo da veliki broj učesnika ankete razumije pojam *kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika*.
- Dosadašnje iskustvo nastavnika sa aktivnostima za razvoj, po našem mišljenju, uključivaće praktični dio iz metodike nastave, još za vrijeme studija stranog jezika, razmjenu iskustava i mišljenja sa kolegama, učešće na seminarima, korištenje stručne literature i refleksivnu nastavu. Ova hipoteza se može sasvim logično objasniti sljedećim činjenicama: praktični dio iz metodike nastave predstavlja obavezu svakog studenta tokom završne godine studija, tako da je nemoguće zamisliti svršenog studenta, budućeg nastavnika koji nije imao iskustva sa ovim vidom usavršavanja. Razmjena mišljenja i iskustva sa kolegama je, dobro je poznato svima koji se bave nastavničkim pozivom, veoma rasprostranjen vid razvoja nastavnika, neformalne je prirode i može se odvijati u nastavnom i vannastavnom kontekstu, i ne pretpostavlja nikakvo ulaganje u materijalnom smislu. Seminarari su trenutno najrasprostranjenija aktivnost profesionalnog usavršavanja u našem školskom sistemu, tako da vjerujemo da je velika većina nastavnika imala iskustvo sa ovim vidom razvoja. Korišćenje stručne literature, zajedno sa refleksivnom nastavom, predstavlja još jedan od načina učenja koji

ne uključuje materijalna sredstva, i može se odvijati bilo gdje.

- Pretpostavljamo da ispitanici smatraju da su imali dobrobiti od vidova razvoja sa kojima su do sada imali iskustva.
- Mišljenja smo da nastavnici imaju svijest o neophodnosti profesionalnog razvoja i da žele da se permanentno usavršavaju.
- Smatramo da su najrasprostranjeniji vidovi razvoja nastavnika stranih jezika u Crnoj Gori učešće na seminarima, razmjena mišljenja i iskustava sa kolegama i refleksivna nastava.
- Veliki broj ispitanika bi trebalo da ima ideju o tome šta pretpostavlja i uključuje koncept *Odsjeka za profesionalni razvoj nastavnika Zavoda za školstvo Crne Gore*, kao i koncept *kontinuiranog profesionalnog razvoja na nivou škole*.
- Nastavnici će, po našem mišljenju, izraziti spremnost da se profesionalno usavršavaju, ali im se neće dopasti ideja o razvoju koja se temelji na *obavezama*.
- Pretpostavljamo i to da su naši nastavnici samo djelimično motivisani za aktivnosti profesionalnog usavršavanja. Djelimična motivacija zasigurno se može objasniti lošim materijalnim statusom nastavnika danas, sve većim obavezama koje pretpostavlja novi koncept reformisane škole danas, kao i nezadovoljavajućom društvenom afirmacijom nastavničke profesije.

2.4. Prikaz rezultata istraživanja

2.4.1. Opis i osnovne odlike ispitanika – koji jezik predaju, godine staža u prosvjeti i stručni ispit

Anketno ispitivanje nastavnika stranih jezika obavljeno je tokom prvog polugodišta školske 2011/2012. godine. U anketi su učestvovali nastavnici stranih jezika osnovnih, srednjih stručnih škola i gimnazija iz sljedećih gradova Crne Gore: Podgorica, Danilovgrad, Nikšić, Berane, Kotor, Budva i Bijelo Polje. Osnovni razlog zašto smo se opredijelili za ove gradove jeste raznoli-

kost u geografskom smislu (škole iz sjeverne, centralne, južne i primorske regije Crne Gore), što je obezbijedilo dobijanje heterogenog uzorka nastavničke populacije.

Kad je u pitanju strani jezik koji predaju, najveći broj ispitanika predaje engleski jezik (65), čime se potvrđuju naše hipoteze. Slijede nastavnici ruskog jezika (10), zatim 9 nastavnika italijanskog jezika. Francuski jezik predaje 6 nastavnika, dok 5 nastavnika predaje njemački jezik. Najmanji broj ispitanika (3) predaje španski jezik.

Kada govorimo o prosvjetnom stažu ispitanika, najviše nastavnika (33) ima od 10 do 20 godina, a 24 nastavnika ima više od 20 godina radnog staža. Do 5 godina radnog staža ima 21 nastavnika, a od 5 do 10 godina ima 17 nastavnika. Na osnovu ovih podataka zaključujemo da čak jedna trećina anketiranih nastavnika predstavlja prosvjetne radnike „u najboljim godinama“ – nisu početnici, niti premladi nastavnici sa možda još nedefinisanim stavovima vezanim za svoju profesiju, a nijesu ni nastavnici na kraju radnog vijeka, koji su se možda malo i „umorili“ od posla, i koji su, kako često znaju da kažu, na „zalasku karijere“. Ovakva raznolika, a opet procentualno dobro raspoređena struktura ispitanika nam ide u prilog, ako govorimo o „zrelosti“ nastavnika, a samim tim i relevantnosti odgovora ispitanika. Od ukupnog broja anketiranih nastavnika samo 3 nema, dok čak 95 nastavnika ima položen stručni ispit.

Budući da se analizom rezultata anketnog ispitivanja došlo do prilično opsežne građe, a da ovakav format rada ne omogućava detaljan prikaz dobijenih nalaza (jer bi to iziskivalo mnogo više prostora nego što imamo na raspolaganju), u nastavku rada daćemo jedan koncizan sumarni prikaz rezultata istraživanja podijeljen u tri cjeline koje se odnose na tri grupe pitanja iz upitnika.

2.4.2. Pitanja u vezi sa pojmom *kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika* i iskustvom nastavnika u toj oblasti

Rezultati dobijeni analizom podataka iz ove grupe pitanja su sljedeći:

- Velika većina nastavnika stranih jezika razumije značenje pojma *kontinuirani profesionalni razvoj*, što potvrđuje naše hipoteze.
- Dosadašnje iskustvo nastavnika u aktivnostima za profesionalni razvoj u najvećoj mjeri podrazumijeva korišćenje stručne literature, učešće na seminarima, razmjenu mišljenja i iskustava sa kolegama, kao i praktični dio iz metodike nastave još za vrijeme studija stranih jezika. Iz priloženog se jasno potvrđuju naše hipoteze da dosadašnje iskustvo nastavnika u aktivnostima za profesionalni razvoj u najvećoj mjeri podrazumijeva ove aktivnosti. Pa ipak, naša hipoteza je samo djelimično potvrđena, jer smo smatrali da će se u najfrekventnijim odgovorima ispitanika naći i *refleksivna nastava*, ali to nije bio slučaj.
- Najmanje rasprostranjeni vidovi profesionalnog usavršavanja odnose se na učešće i izlaganje na konferencijama i naučnim skupovima i postdiplomske studije.
- Vidovi profesionalnog razvoja od kojih su nastavnici imali najviše dobiti su razmjena mišljenja i iskustava sa kolegama, korišćenje stručne literature, učešće na seminarima, praktični dio iz metodike nastave još za vrijeme studija stranog jezika, opservacije časova kolega, refleksivna nastava, studentski boravak u inostranstvu, mentorstvo – rad sa iskusnim nastavnikom i timski rad sa nastavnicima. Opservacije od strane kolega i stručnih organa škole, mentorstvo – rad sa nastavnikom početnikom i posjeta školskog nadzornika su aktivnosti profesionalnog razvoja od kojih u prosjeku polovina anketiranih nastavnika smatra da nijesu imali dobrobiti.
- Nastavnici stranih jezika imaju svijest o neophodnosti usavršavanja u struci, a samim tim i poboljšanja svoje nastavne prakse, što potvrđuje naše hipoteze.

- Najrasprostranjeniji vidovi profesionalnog razvoja nastavnika stranih jezika u Crnoj Gori su učešće na seminarima, i razmjena mišljenja i iskustava sa kolegama. Ovdje opet imamo djelimičnu potvrdu naših hipoteza, budući da je opet izostala kategorija *refleksivne nastave*.

2.4.3. Pitanja vezana za razumijevanje koncepta Odsjeka za kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika Zavoda za školstvo Crne Gore, razvoja na nivou škole, kao i za motivaciju nastavnika za usavršavanjem

Analizom odgovora na pitanja iz ove grupe došli smo do sljedećih rezultata:

- Više od jedne trećine nastavnika ne shvata na koji način je profesionalni razvoj koncipiran u okviru Odsjeka u Zavodu za školstvo Crne Gore i šta on precizno podrazumijeva, čime se ne potvrđuje hipoteza da će najveći broj nastavnika znati šta pretpostavlja koncept Odsjeka za kontinuirani profesionalni razvoj u okviru Zavoda.
- Dvije trećine nastavnika shvata na pravi način šta podrazumijeva cilj kontinuiranog profesionalnog razvoja na nivou škole.
- Više od dvije trećine ispitanika razumije potrebu za profesionalnim usavršavanjem i smatra da je ona logična i opravdana, ali smatra da razvoj treba dovesti u vezu sa slobodnom voljom nastavnika, a ne zasnivati ga na „prinudnoj“ osnovi, čime se potvrđuju naše hipoteze.
- Više od polovine ispitanika smatra da je samo djelimično motivisano za profesionalno usavršavanje, a kod ostalih ispitanika imamo podijeljena mišljenja – prisustvo pozitivne i negativne motivacije. Ovim su potvrđene naše pretpostavke o prisustvu djelimične motivacije kod naših nastavnika.
- I pored mnogih demotivišućih faktora, kod jedne četvrtine nastavnika postoji

potreba, a samim tim i dobra volja i entuzijizam za napredovanjem, a kod isto tolikog broja nastavnika postoji nezadovoljstvo materijalnom nadoknadom za posao koji obavljaju.

2.4.4. Pitanja koja se odnose na identifikaciju i evaluaciju najkorisnijih vidova profesionalnog usavršavanja i ocjenu trenutnog stanja u našem obrazovnom sistemu, davanje predloga, pohvala, kritika i preporuka za budućnost

Nastavnici stranih jezika u Crnoj Gori po ovim pitanjima su se izjasnili na sljedeći način:

- Najkorisniji vidovi profesionalnog usavršavanja nastavnika stranih jezika u Crnoj Gori (sa rasponom prosječne ocjene od 4,03 do 4,78) su učešće na seminarima, refleksivna nastava, post-diplomske studije, razmjena mišljenja i iskustava sa kolegama, korišćenje stručne literature i studijski boravak u inostranstvu, a najmanje koristan vid razvoja jeste posjeta školskog nadzornika (prosječna ocjena 2,89).
- Sugestije i preporuke za dalji i napredniji sistem permanentnog razvoja nastavnika odnose se na poboljšanje loših uslova za rad u školama, omogućavanje usavršavanja u državi čiji se jezik predaje, poboljšanje lošeg materijalnog statusa nastavnika i afirmacije nastavničke profesije u društvu, kao i motivacije nastavnika za rad, i, na kraju, iznalaženje adekvatnijeg načina selekcije nastavnog kadra za rad u školama.

Na osnovu ovih sugestija i zapažanja naših nastavnika, možemo formirati sliku o trenutnom stanju sa kojim nijesu najzadovoljniji – najveći broj komentara odnosi se na nezadovoljstvo po sljedećim pitanjima: loši uslovi za rad u školama, nemogućnost usavršavanja u državi čiji se jezik predaje, loš materijalni status nastavnika, trenutno srozan ugled nastavničke profesije u društvu, slaba motivacija nastavnika za rad, neadekvatna

selekcija nastavnog kadra za rad u školama. Ne možemo a da ne zapazimo postojanje poklapanja dobrog dijela ovdje iznesenih primjedaba sa prethodno iznesenim nalazima i zaključcima, što očigledno nije samo puka slučajnost, već nešto što je kontinuirano, trajno, i prisutno kod većeg broja naših nastavnika. Ovakva konstatacija potvrđuje naše hipoteze o nezadovoljstvu nastavnika postojećim sistemom i željom za promjenama.

3. Zaključak

Rezultati ankete sprovedene među nastavnicima su nedvosmisleno dali odgovore na mnoga pitanja: kako nastavnici stranih jezika gledaju na kategoriju profesionalnog razvoja, kakva su njihova dosadašnja iskustva u ovoj problematici, koliko su do sada imali koristi, i koliko su motivisani za ovakav vid usavršavanja. Nadalje, analizom podataka dobijenih anketom došlo se do zaključaka o tome šta naši nastavnici smatraju da je za njih, kao praktičare najkorisnije, šta oni smatraju da je dobro, a šta bi trebalo mijenjati u postojećem sistemu kontinuiranog profesionalnog razvoja. Ovo ujedno možemo posmatrati i kao projekciju potreba u našem sistemu profesionalnog razvoja nastavnika stranih jezika. Ovi podaci mogu biti od koristi svima onima koji se bave pitanjima obrazovne politike (edukatori, rukovodioci odsjeka i savjetnici u nadležnim institucijama, školski nadzornici, treneri, evaluatori), koji bi na osnovu analize rezultata ankete došli do važnih podataka, i na osnovu toga, napravili izmjene i dopune u postojećem sistemu za obrazovanje nastavnika, zadržavajući pritom ono što se, po mišljenju nastavnika, pokazalo kao djelotvorno i efikasno, i uvodeći novine, koje se ogledaju u vidovima usavršavanja za koje nastavnici smatraju da bi im donijeli izuzetnu dobit. Ovakav novi koncept razvoja nastavnika, po mišljenju naših nastavnika stranih jezika, podrazumijevao bi prvenstveno poboljšanje uslova rada u školama i stimulaciju nastavnika u smislu pojačane motivacije nastavnika za rad i poboljšanja materijalnog statusa nastavnika, kao i osnaživanja društvene afirmacije nastavničkog poziva. Takođe, trebalo bi pronaći način da se nastavnicima koji se prepoznaju po svom kvalitetu omogućí usavršavanje

daljim obrazovanjem na postdiplomskim studijama i/ili odlaskom u inostranstvo.

Ovo, naravno, podrazumijeva određena materijalna sredstva, ali smatramo da ipak nije neizvodljivo. Svaka država mora voditi računa da ima jak obrazovni sistem i kompetentne, sposobne, motivisane, i, prije svega ZADOVOLJNE nastavnike. Promjene u sistemu kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika treba da se ogledaju ne samo u imperativima, i obavezama nastavnika da se permanentno usavršava, već i u vrednovanju rada nastavnika i stimulaciji istog. Uz oslanjanje na već postojeći koncept (koji je podložan modifikaciji) i raspoložive resurse i sredstva, sigurni smo da se, ukoliko zaista želimo promjene nabolje, može doći do sveukupnog poboljšanja, kako u sistemu profesionalnog razvoja nastavnika s jedne, tako i u radu nastavnika i postizanju još boljih rezultata s druge strane. Ovo, po našem mišljenju, ujedno predstavlja i perspektive u našem obrazovnom sistemu i sistemu kontinuiranog profesionalnog obrazovanja nastavnika stranih jezika i nastavnika uopšte.

Obrada ove teme otvorila je neka nova pitanja sociološko-socijalno-ekonomske prirode. U prvom redu misli se na pitanje motivisanosti i zadovoljstva nastavnika (stranih jezika) svojim pozivom. Bavljenje zahtjevnim nastavničkim pozivom, koji se, izgleda, sve više usložnjava, čini se da više nije tako motivišuće kao što je to nekada bio slučaj. Nametanje dodatnih obaveza u vidu kontinuiranog razvoja nastavnika već ionako opterećenim nastavnicima je nešto sa čim većina nastavnika nije saglasna. Oni ističu svoju profesionalnu savjest, potrebu i dobru volju da se usavršavaju, a ne dopada im se ideja „moranja“. Danas, u eri opšte popularizacije i promocije prava djece i učenika, gdje su nastavnici gotovo obespravljeni, ideal koji je nastavnička profesija imala polako, ali sigurno blijedi i pada u zaborav. Kada govorimo o materijalnom statusu u društvu, nastavnici su marginalizovana profesija i sinonim za loš materijalni i životni standard. Ostaje otvoreno i pitanje načina regrutovanja budućih nastavnika i zadržavanja kvalitetnog kadra koji, iako prepoznat po svojim rezultatima, nije adekvatno nagrađen ili na neki način izdvojen u odnosu na druge. Moguće je da, ako ne dođe do izvjesnih promje-

na, ni dalje neće biti izdiferenciranih pravila i instrumenata na osnovu kojih će se vršiti selekcija i primanje nastavnika u radni odnos. Već postojeći samosvjestan kvalitetan kadar će se prije ili kasnije naći u dilemi da li potražiti drugi, bolje plaćen posao.

Možemo konstatovati da je rad otvorio temu za razmišljanje u vezi sa jednim drugačijim pristupom problematici kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika. U sistemu gdje se postavljaju standardi i nameće ispunjavanje dodatnih obaveza i zahtjeva, treba da postoji mjesto i za priznanja, pohvale, nagrade i stimulans. Potrebno je vratiti dostojanstvo nastavničkoj profesiji koje ona zasigurno zaslužuje. Ovakav sistem će generisati kvalitetne nastavnike, motivisane i zadovoljne profesionalce koji će svoj posao obavljati sa voljom i entuzijazmom.

Na kraju, u potpunosti dijelimo mišljenje Tomasa Gordona, čijim citatom ujedno završavamo zaključno poglavlje:

Jednom je jedan filozof rekao da ako želimo da učenicima omogućimo slobodu u školama prvo bi trebalo da oslobodimo nastavnika. On je očigledno uvideo da nastavnici nisu slobodni, kao ni učenici, jer su oni pod kontrolom i direktijama moći i autoriteta; njihova prava se često ne poštuju; nije im data šansa da učestvuju u donošenju odluka za koje se očekuje da ih sprovede i podstiču; njihovi pretpostavljeni ih često ne slušaju sa simpatijom i razumevanjem; i oni neprekidno rade u atmosferi u kojoj vladaju vrednovanje, prosuđivanje i strah.

Od nastavnika se očekuje da izlaze u susret potrebama učenika, čak i onda kada njihove sop-

stvene potrebe nisu zadovoljene. Naša teorija o kvalitetnim međuljudskim odnosima čvrsto je zasnovana na principu uzajamnog zadovoljenja potreba. Nastavnici moraju da zadovolje vlastite potrebe da bi uopšte bili raspoloženi da misle o potrebama učenika i njihovom zadovoljenju (Gordon 1998: 235).

Literatura

1. Burns, Anne and Jack C. Richards, eds. (2009), *The Cambridge Guide to Second Language Teacher Education*, New York: CUP.
2. Celce-Murcia, Marianne, ed. (2001), *Teaching English as a Second or Foreign Language*, Boston: Heinle & Heinle.
3. Cook, Guy (2003), *Applied Linguistics: Oxford Introductions to Language Study*, Oxford: OUP.
4. Davies, Paul and Eric Pearse (2000), *Success in English Teaching*, Oxford: OUP.
5. Gordon, Tomas (1998), *Kako biti uspješan nastavnik*, Beograd: Kreativni centar.
6. Kitić, Slobodanka (2007), *An Introduction to Methodology in ELT*, Niš: Filozofski fakultet u Nišu.
7. Larsen-Freeman, Diane (2001), *Techniques and Principles in Language Teaching*, Oxford: OUP.
8. Lindsay, Cora with Paul Knight (2006), *Learning and Teaching English: A Course for Teachers*, Oxford: OUP.
9. Zavod za školstvo Crne Gore (2009), *6 godina Zavoda*, Podgorica.

CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT FOR FOREIGN LANGUAGE TEACHERS – PRESENT SITUATION, NEEDS AND PERSPECTIVES IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF MONTENEGRO

Summary

The main purpose of this paper was to explore the area of continuing professional development for foreign language teachers, with a particular focus on the educational system in Montenegro. We briefly discussed the reasons for this kind of teacher education, and then we put a particular

stress on research. The target group for the survey were in-service foreign language teachers, teaching in Montenegrin primary, elementary, secondary and high schools. The survey aimed not only to show the present situation in the area of continuing professional development for foreign language teachers in Montenegro, but also to help us identify the needs and give a possible projection of perspectives in the Montenegrin educational system, when foreign language teacher education is concerned.

brgomne@gmail.com